

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
Кафедра соціології

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь—бакалавр

на тему:
**«МЕРЕЖІ МІЖФРАКЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
У ВЕРХОВНИЙ РАДІ УКРАЇНИ ІХ СКЛИКАННЯ»**

Виконала: студентка 4-го
року навчання спеціальності
054 «Соціологія»
Ковальська Олена Ігорівна

Керівник: Костюченко Т.С.
старший викладач

Рецензент _____
Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК: _____
«___» _____ 2020 р.

Київ – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ МЕРЕЖ	6
1.1. Концептуалізація поняття «мережі» та мережевий підхід» у соціальних науках.....	6
1.2. Застосування мережевого підходу у дослідженні політичних мереж..	12
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ МЕРЕЖІ МІЖФРАКЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ВЕРХОВНИЙ РАДІ УКРАЇНИ ІХ СКЛИКАННЯ.....	21
2.1. Методологія дослідження мережі міжфракційної взаємодії у Верховній Раді України ІХ скликання.....	21
2.1.1. Методологія збору даних та основні поняття для аналізу....	21
2.1.2. Структура даних.....	23
2.2. Результати дослідження мережі міжфракційної взаємодії у Верховній Раді України ІХ скликання.....	26
2.2.1. Структура мережі депутатів фракцій «Батьківщина», «ОПЗЖ», «ЄС»	26
2.2.2. Порівняння мережевих портретів «довгожителів» та «новачків»	31
2.2.3 Порівняння центральності депутатів, обраних за списками партій, та депутатів-мажоритарників.....	33
2.2.4. Тематичне спрямування «вузлових» законопроектів, поданих у співавторстві.....	35
ВИСНОВКИ.....	38
Список використаних джерел.....	41

ВСТУП

Конкуренція між політичними партіями напередодні виборів є одним із найбільш запеклих періодів політичної боротьби, коли опонентів піддають жорсткій і часто емоційній критиці. Однак непримиримість і критика під час самих виборів згодом у стінах парламенту змінюється на прагматичну щоденну співпрацю між новообраними або переобраними на ще один термін депутатами, які ще напередодні могли дошкульно критикувати одне одного у студіях політичних ток-шоу.

З огляду на те, що зв'язки між депутатами різних парламентських фракцій може бути складніше виявити порівняно з відкритими передвиборчими протистояннями, аналіз політичних мереж через мережі співавторства законопроектів може слугувати тому, аби виявити такі неявні зв'язки. До того ж, дослідження таких зв'язків між депутатами ВРУ IX скликання є важливим також з інших причин. Перш за все, такий аналіз дозволить виявити зв'язки, що існують між депутатами, а також ключових акторів серед депутатів обраних фракцій, які були найбільш активними ініціаторами законопроектів протягом трьох перших сесій IX скликання. Це допоможе виявити, чи існують крос-фракційні взаємозв'язки між представниками трьох ідеологічно різних політичних груп в українському парламенті, а також між якими саме депутатами такі зв'язки є сильнішими/слабшими.

Окрім цього, аналіз категорій законопроектів за напрямками політик (наприклад, економічна, гуманітарна політика, питання регіонального розвитку тощо) як одного з атрибутів дасть можливість виокремити силу крос-фракційних зв'язків між парламентарями зі згаданих груп. Зокрема, важливо встановити, з яких питань депутати різних фракцій більш активно формують мережі, наприклад через співавторство законопроектів, а які питання їх розділяють, поляризують.

Також виявлення мереж взаємодії між представниками трьох парламентських фракцій дасть можливість встановити перспективи

формування ймовірних політичних альянсів у Верховній Раді, особливо з огляду на послаблення «монобільшості» фракції «Слуга народу». Так, відповідно до голосувань представників президентської фракції, а також досліджень журналістів-розслідувачів, зокрема досліджень Романа Кравця та Романа Романюка, опублікованих на онлайн-виданні Української Правди, у фракції «Слуга народу» формуються чи вже сформовані кілька угруповань із різними політичними інтересами і тому посилюються внутрішньофракційні розбіжності (Кравець, Романюк, 2019; Кравець, 2019).

У цій роботі **об'єктом** дослідження є 94 депутати IX скликання ВРУ, а саме члени фракцій «Батьківщина», «Європейська Солідарність» (ЄС), «Опозиційна платформа — за життя» (ОПЗЖ). Їхні зв'язки один з одним через спільне авторство поданих законопроектів за три сесії IX скликання ВРУ (з 29 серпня 2019 року до 10 травня 2020 року), є **предметом** дослідження. **Метою** роботи є виявити мережеву вкоріненість депутатів-довгожителів у ВРУ IX скликання на прикладі фракцій «Батьківщина», «ЄС», «ОПЗЖ». Згідно з метою сформульовані такі **завдання**:

- узагальнити теоретико-методологічні підходи та результати емпіричних досліджень політичних мереж;
- охарактеризувати міжфракційні зв'язки депутатів ВРУ IX скликання;
- з'ясувати рівень зв'язаності всередині кожної з фракцій з міжфракціями;
- встановити визначальні характеристики найбільш центральних у мережі співавторства акторів;
- виявити тематичні категорії законопроектів, які найбільше об'єднують депутатів із різних фракцій.

У дослідженні перевірені такі гіпотези:

- Фракції «Батьківщина» та «ЄС» є краще зв'язаними між собою, аніж з фракцією «ОПЗЖ»,

- Депутати-«довгожителі», для яких IX скликання не є першим у ВР, є більш центральними за мережею співавторства в законопроектах порівняно із «новачками»,
- Депутати, що йшли за списком політичних партій, мають вищий ступінь центральності за мережею співавторства в законопроектах, аніж мажоритарники,
- Законопроекти гуманітарного та соціального тематичного спрямування більшою мірою роз'єднують депутатів з усіх трьох фракцій, аніж законопроекти на іншу тематику.

Емпіричною базою роботи є база даних, яка утворена за допомогою біографічних даних про депутатів IX скликання ВРУ та інформації про подані законопроекти, взята із сайту ВРУ. Теоретико-методологічною базою цього дослідження є напрацювання у галузі політичних мереж таких науковців як Девід Ноук, Девід Марш та Родерік Родс, Таня Берцель, Тетяна Костюченко, Катерина Богуславська та інших.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ МЕРЕЖ

1.1. Концептуалізація поняття «мережі» та мережевий підхід у соціальних науках

Дослідженню політичних мереж та застосуванню мережевого підходу, загалом, у науковій царині почали приділяти активну увагу відносно нещодавно, у другій половині XX століття. Така зростаюча увага до мережевого підходу була своєрідною реакцією на зміну політичних та суспільних інституцій у різних країнах. Децентралізація політичних впливів, зростання соціальних рухів, а також виявлення взаємозв'язків між групами інтересів та державними інституціями сприяло появі та розвитку нового підходу у галузі соціально-політичних наук (Богуславська, 2006).

Виникненню цього феномену передували низка розробок та напрацювання різних дослідників щодо міжособистісних відносин у соціальних мережах індивідів та, відповідно, соціального капіталу (Ситник, 2011). На початку XXI століття інтерес до вивчення політичних мереж підвищується і на українському просторі. У результаті, на сьогодні дослідники з різних галузей та країн напрацювали ґрунтовну теоретичну базу щодо дослідження політичних мереж.

Перш за все, варто концептуалізувати поняття політичної мережі. Визначення поняття «політичної мережі» загалом має подібні елементи у багатьох дослідників, проте також вони додають певні уточнення чи розширення до цього поняття. Так, німецька дослідниця та політологиня Таня Берцель політичною мережею називає сукупність відносно стійких неієрархічних взаємозалежних відносин, що об'єднують акторів, яким притаманні спільні політичні інтереси та які здійснюють обмін ресурсами задля досягнення певної окресленої мети за допомогою побудови відносин співпраці

(Borzel, 1997). Тобто, важливим наголосом тут є саме спільні цінності учасників мережі, а також їхня кооперація заради визначеного кінцевого результату.

Мережу можна визначати як сукупність організацій, що є віддаленими від інших та пов'язані між собою залежністю від ресурсів (Богуславська, 2006). Також, її можна охарактеризувати як систему державних і недержавних формувань у політичній галузі, які взаємодіють один з одним, залежно від ресурсної залежності один від одного задля отримання згоди щодо політичних питань, у який кожен із них має інтерес, користуючись як формальними, так і неформальними методами досягнення цієї взаємної згоди (Сморгунов, 2002). Науковці пропонують й інші визначення, більш конкретизовані та із доповненнями до попередніх. Так, Л. Отул запропонував наступне формулювання: політичні мережі передбачають

корпоративні ставки між агентами, міжуправлінські структури програмного менеджменту, складну множину угод та державно-приватне партнерство. Вони також включають системи надання послуг, засновані на комплексі провайдерів, який може включати публічні агентства, приватні фірми, неприбуткові і навіть засновані волонтерами організації, всі з яких пов'язані взаємозалежністю та інтересами, закріпленими певною спільною програмою. (Ткаченко, 2011, с. 70).

Тож основними елементами кожної мережі є соціальні актори, що можуть бути представлені індивідами, групами, класами, приналежними до мережі. Також іншим ключовим показником мережі є взаємозв'язки між акторами, що передбачають обмін ресурсами. Структура мережі, радше ніж характеристики самих акторів, надає можливості чи накладає обмеження на обмін ресурсами та інформацією в межах мережі (Knoke, 1993).

Для політичних мереж зазвичай є притаманною низка таких ознак, як обмежена кількість членів; постійність членства; взаємодія високого рівня з профільних політичних питань, що будується на відносинах обміну ресурсами; а також політичний консенсус щодо політичних пререференцій. Однак такі характеристики не є характерними для усіх політичних спільнот, а швидше є «ідеальним набором» рис (Богуславська, 2006).

Важливою характеристикою політичної мережі також є активна та усвідомлена взаємодія акторів, які ухвалюють політичне рішення чи беруть

участь у його виконанні (Сморгунов, 2002, с.102). Іншим ключовим показником мереж є фактор довіри між акторами, які взаємодіють. Проте, у цьому випадку мова йде скоріше про вимушену довіру, аніж про міжособистісну, оскільки очікування, що особливості політичної мережі змусять учасників взаємодії взаємно дотримуватись правил та умов співдіяння, переважають над сподіваннями щодо особистісної чесності акторів (Барсукова, 2001).

Як зауважує Девід Ноук, у рамках політичної мережі взаємозв'язки вибудовуються за принципом впливу або домінування. Так, відносини впливу передбачають свідоме транслювання інформації від одного до іншого актора, що призводить до зміни поведінки реципієнта інформації. Для такого типу відносин обов'язковою є наявність довіри між двома акторами. Відносинам ж домінування притаманна асиметричність, і це означає, що один актор контролює поведінку іншого шляхом надання чи згортання певних преференцій, що таким чином виконує роль санкцій чи заохочення. Як наслідок, за словами Девіда Ноука, аналіз природи відносин всередині мережі дозволяє зрозуміти процес ухвалення політичних рішень, що відображає структуру «розкладів» політичних балансів у межах певної політичної інституції (Knoke, 1993).

Двома основними показниками дослідження мереж є серединність (betweenness) та ступінь центральності (degree centrality). Ступінь центральності визначає загальну кількість зв'язків досліджуваної групи з іншими, включно із множинними зв'язками між багатьма групами, що підтримують одного й того самого кандидата. Серединність є мірою кількості шляхів між іншими вузлами, що потенційно проходять через групу (Grossmann & Dominguez, 2009).

Тож центральність акторів є одним із індикаторів дослідження політичних мереж. Так, Кетрін Фауст і Стенлі Вассерман виокремлюють три типи такої центральності: за ступеню вершини мережі, за її близькістю, за найближчим розташуванням між вершинами мережі (Wasserman & Faust, 1994). Перша центральність означає прямі зв'язки з іншими депутатами; друга - залученість до непрямих зв'язків (актори, що мають високі показники цього індикатора, є

«центральною» у доступі до інформації та в її поширенні); третя центральність пояснює «вузловість» акторів, зокрема їх розташування на перетинах важливих інформаційних потоків та мереж зв'язків (наприклад, при міжпартійних переговорах). Вивчення таких різних вимірів показника центральності надає змогу, для прикладу, аналізувати силу та стабільність мережевих ресурсів впливу у різних політичних груп, що може бути задіяний під час лобіювання за той чи інший проект закону. Тому, чим більше прямих та опосередкованих зв'язків має фракція, тим більшою є ймовірність успішності досягнення нею цілей. Водночас, міцність позиції депутатської групи можна побачити також і на прикладі того, чи вона здатна здійснювати автономні дії, тобто «виходити» з-під впливу чи обмежень, які накладають зв'язки з іншими групами у межах мережі, що може дозволити прогнозувати взаємодію груп (Горбачик, Жулькевська, 2006).

Ще одним ключовим індикатором, що характеризують мережу, є її щільність. Цим називають співвідношення наявних реальних зв'язків акторів мережі до усіх потенційно можливих, тому максимальним показником є одиниця (Wellman, 1983, с.163). Близькі до одиниці показники вказують, що мережа є дуже щільною з активними зв'язками між акторами. Водночас, коли щільність є низькою, близькою до нуля, це означає, що у мережі ускладнений рух інформації та інших ресурсів між акторами, що в подальшому може спричиняти дестабілізацію мережі аж до її руйнування (Богуславська, 2007, с.20).

Як зазначає Катерина Богуславська, доречними індикаторами для дослідження політичних мереж можуть бути параметри, котрі вперше запропонував Ф. ван Ваарден, водночас їх доцільно розширити та уточнити. Перший показник, «структура», має включати у себе опис та аналіз таких індикаторів, як щільність мережі, оптимальна структура мережі, відстань, кількість напівступенів входу/виходу вершин мережі. Другий показник — «суб'єкти мережі» — подає визначення кліки, блоку, структурної ідентичності. При дослідженні «функцій мережі» варто зосередитись на ресурсах, доступних

у мережі, соціальному капіталові. «Процедурні правила» позначають норми координації та взаємозалежності. Індикатор «влади» включає у себе такі показники, як центрованість мережі, рівень її вершини, посередництво. І останній параметр, «стратегії суб'єктів», охоплює інтерпретацію міжособистісних ідентифікацій, динаміку тактик акторів (Богуславська, 2007).

Параметр «влади» є важливим структурним індикатором мереж. Її можна розглядати з двох позицій: на мікро-рівні влада характеризує двосторонні зв'язки між конкретними акторами, на макро-рівні вона відображає ступінь впливу всіх акторів окремої мережі між собою (Kenis & Raab, 2003, с.19). Загалом, усі параметри, зазначені вище, краще слугують визначенню центрованості акторів, аніж рівню концентрації влади у мережі. Так, центрованість визначає рівень посередництва актора, інакше кажучи на перехресті кількох інформаційних чи ресурсних потоків така особа стоїть. Кількість та обсяг таких ресурсів у рамках мережі може значно визначати успішність її функціонування. Такими ресурсами можуть бути репутація, повноваження, фінансові можливості, міжнародні зв'язки, вплив на виборців. Більша наявність ресурсного забезпечення політичної мережі зазвичай означає її більшу привабливість для акторів (Богуславська, 2007). Тому впливовими є мережі, що пропонують своїм членам різноманітні ресурси з великою вагою.

Іншим важливим поняттям у мережевому підході є концепт «керівних вузлів» (interlocking directorates). Такими «вузлами» називають акторів, що належать до двох і більше груп суспільних еліт. Для прикладу, задля того, аби проаналізувати щільність мереж зв'язків світу бізнесу і відповідно сформулювати прогнози щодо економічного розвитку компаній, можна виокремити «вузлових директорів», які є членами правління різних корпорацій. Також, у цьому контексті ще одним застосуванням мережевого підходу є вивчення взаємозв'язків між політичними та економічними елітами. Наприклад, у своєму дослідженні «керівних вузлів» серед депутатів шостого скликання Верховної Ради України та інших ключових посадових осіб, Тетяна Костюченко вказує, що такими вузлами найчастіше є депутати зі значним досвідом або потужними

зв'язками із великим бізнесом. Такі вузлові парламентарі поєднують більш щільні групи та периферію і слугують «містками» задля взаємодії різних груп. Ці вкорінені «вузлові» депутати також мають більші можливості для збільшення свого соціального капіталу та відповідно посилення впливу задля досягнення власних цілей (Костюченко, 2008). Крім усього, мережевий підхід також може показати рівень закритості/відкритості певних соціальних угруповань чи легкості входження до їх складу інших акторів, як-то політичні чи бізнес-еліти (Кноке, 1990, як цит. у Костюченко, 2008).

Таким чином, політичні мережі не є чітко зафіксованою організацією, навпаки, вони є невидимими та складними для виявлення, проте вони підтримують взаємодію між різними компонентами політичної сфери та мають свою частку у результатах діяльності політичних інституцій.

Можна зробити висновок, що політичним мережам притаманні особливі характеристики, що роблять їх дослідження відмінним від інших політичних та соціологічних досліджень різних форм управлінської діяльності у сфері публічних потреб та інтересів. Наприклад, в першу чергу мається на увазі присутність більш сфокусованого взаємного інтересу акторів один у одному та загальна кооперативна зацікавленість. Тобто, незалежно від того, що ресурси можуть бути надані не однаково та сконцентровані у певних акторів в більшій мірі, ніж у інших, все ж учасники, які не є «ресурсними» домінантами, змушені взаємодіяти із рештою акторів. Також, характерним для мереж є відсутність формальної ієрархії, оскільки учасники є відносно рівними у потенційних можливостях, тобто наявні радше горизонтальні відносини у мережі, аніж вертикальні. Однак, така ієрархія існує у формі центральності акторів, адже ті, хто володіють більшою кількістю зв'язків та ресурсів у мережі, є більш впливовими. Окрім цього, у політичних мережах наявні певні узгоджені формальні і неформальні правила комунікації, інакше кажучи їм притаманна культура консенсусу. Загалом, «політична мережа є системою державних і недержавних утворень в певній сфері політики, які взаємодіють між собою на основі ресурсної залежності з метою досягнення загальної згоди з того

політичного питання, що цікавить всіх, використовуючи формальні і неформальні норми» (Ткаченко, 2011, с. 72).

1.2. Застосування мережевого підходу у дослідженні політичних мереж

Політичні мережі, як і будь-які інші мережі, мають певну класифікацію, що відрізняється у різних дослідників залежно від обраних критеріїв. Так, політичні мережі можуть різнитись залежно від: «кількості та типу учасників мереж; характеру інституалізації; сфери політики, в якій формуються мережі; розподілу ресурсів між учасниками мереж; особливості інтересів, що поєднують учасників мереж; ступеню концентрації влади» (Ткаченко, 2012, с. 94).

Британські дослідники Родерік Родс та Девід Марш запропонували надати політичним мережам класифікацію, оскільки це поняття є досить широким. Наприклад, мережами можуть бути як стабільні політичні співтовариства з обмеженим членством та високим ступенем інтеграції, так і менш стабільні та менш інтегровані проблемні мережі, яким притаманна більша кількість членів. Тому науковці виокремили п'ять типів політичних мереж, ґрунтуючись на трьох критеріях, а саме кількості членів мережі, балансі ресурсів між цими акторами та ступеню внутрішньої інтеграції (Rhodes & Marsh, 1992). Тож, за типологією Родса та Марша політичні мережі поділяються на політичні спільноти, професійні мережі, міжуправлінські мережі, мережі виробників та проблемні мережі. Так, політичні спільноти є прикладом політичних мереж, яким притаманні стабільні взаємовідносини та стає, проте часто обмежене, членство. Окрім цього, їм характерна вертикальна взаємозалежність, що передбачає обопільну відповідальність за надані послуги, а також відносну ізоляцію від різноманітних публічних організацій та інших мереж. Часто, політичні мережі такого типу є територіальними спільнотами,

оскільки сконцентровані на загальних функціональних інтересах (Ткаченко, 2012).

Наступним типом політичних мереж є професійні мережі, тобто такі мережі, визначальною ознакою яких є наявність певних професійних груп у формуванні політичних рішень. Характерним для таких політичних мереж є представлення інтересів визначеної професійної групи, члени якої мають вертикальну взаємозалежність та ізольованість від інших мереж, так само як і політичні спільноти. Прикладом професійних мереж є Національна служба охорони здоров'я в Великобританії, оскільки такі мережі часто функціонують на державному рівні. Третім типом політичних мереж, який виділили Девід Марш та Родерік Родс, є міжуправлінські мережі (Rhodes & Marsh, 1992). В першу чергу, таким мережам властиві «явне виключення інших публічних союзів, широкий обсяг інтересів, пов'язаних із багатьма службами, обмежена вертикальна взаємозалежність (оскільки вони не відповідальні за надання послуг), широка горизонтальна структура і здатність взаємодіяти з багатьма іншими мережами» (Ткаченко, 2012).

Мережі виробників є ще одним видом політичних мереж, відмінною характеристикою якого є їх суттєва роль в політиці економічних інтересів. Окрім цього, учасники цієї мережі є більш рухливими, порівняно з попередніми типами, а також при створенні бажаних товарів існує певна залежність між центром та промисловою організацією. Останнім типом політичних мереж є проблемна мережа (Ткаченко, 2012). Так, основною характеристикою цієї мережі є велика кількість членів цієї мережі, які мають відносно обмежений рівень взаємозалежності.

Залежно від цілі існування інші дослідники виділяють три типи мереж: лінійна мережа (типу «мережа контрабанди»), для якої характерні ланцюжкові зв'язки між різними акторами з великою кількістю проміжних вузлових акторів; центральна мережа (типу «картель»), де усі актори пов'язані із центральним вузловим актором і лише за його посередництва можуть безпосередньо встановлювати прямі зв'язки між собою; та загальноканална мережа, якій

притаманні горизонтальні неієрархічні контакти між акторами (неурядові організації боротьби за мир, тощо) (Арквілла, Ротфельд, 2005).

Політичним мережам не притаманно мати єдиного визначеного місця походження, вони можуть виникати за різних обставин. Британський політолог Родерік Родс у роботах наголошує на тому, що «політичні мережі формуються у різних секторах політики сучасної держави і представляють собою комплекс структурних взаємовідносин між політичними інститутами та суспільством» (Rhodes, 1997, як цит. у Ситник, 2011).

Функціонування політичних мереж є наряду пов'язаним із формуванням політики у державі, оскільки державні органи влади не є винятковими категоріями, які вирішують політичні питання. Так, за словами Наталії Вінникової, «спектр політичних рішень, які формуються виключно у системі державних органів влади, є доволі обмеженим. Політичне управління передбачає взаємодію і взаємозалежність між державними та недержавними суб'єктами, а також між різними видами публічних акторів, у тому числі й у міжнародній політиці» (Вінникова, 2013, с. 40). Тобто, згідно із мережевим підходом при вирішенні політичних питань жорстка ієрархічна система відносин держави з суспільством замінюються на несистематизовані довготривалі взаємини між різними акторами, які перебувають як у державних, так і у громадських структурах.

У соціальних науках мережевий підхід найчастіше використовують задля досліджень у таких сферах, як зв'язки між державними політичними інституціями та групами інтересів, міжінституційних взаємин чи загалом питань державного управління. Тут мережі розрізняють залежно від таких чинників, як ступінь інституціалізації (стійкість), межі поширення мережі (у межах скількох сфер), а також кількість учасників (вказує на вільність/обмеженість мережі) (Богуславська, 2006).

Головною метою аналізу політичних мереж є виокремлення важливих суб'єктів, і відповідно, подальший опис та пояснення взаємодії цих суб'єктів, а також прогноз цієї колективної політики та її наслідків. Так, такими суб'єктами

наприклад є члени урядових або неурядових організацій, групи інтересів та особи, залучені до формування порядку денного та розробки політичного плану. Окрім цього, основними цілями подібних досліджень є демонстрація принципів формування політичних мереж, також їх сталості або ж зміни протягом певного часового проміжку. Тобто, теорії політичного впливу та переконання у соціальних мережах вивчають те, яким чином реляційні зв'язки між членами політичних мереж формують їхні політичні преференції, а також думки та поведінку щодо конкретних політичних питань. До того ж, аналіз політичних мереж має за мету показати можливі політичні наслідки подібних структурних відносин серед акторів мережі, які співпрацюють в межах конкретної галузі публічної політики (Knoke, 2014).

Структурний підхід до вивчення соціальних мереж, зокрема і політичних, дає змогу описати зв'язки всередині певних соціальних категорій, тому такий метод досліджень володіє рядом переваг. Так, відповідно до слів Девіда Ноука, «структура відносин між акторами та розташування окремих акторів у мережі мають важливі наслідки у поведінці та їх сприйнятті, як для окремих підрозділів, так і для системи в цілому» (Knoke, Kuklinski, 1982, с. 13). Тобто, значущими складовими формування політичної поведінки та політичних поглядів у акторів є як форма відносин, так і їхній зміст між соціальними позиціями (Knoke, 1990).

Перевага використання структурного, тобто мережевого, підходу у політиці полягає у «поясненні розподілу влади між акторами у соціальній системі через аналіз та розгляд позицій, які вони займають в тій чи іншій мережі» (Knoke, 1990, с. 9). І, відповідно, Девід Ноук вводить поняття «позиційної сили» (Knoke, 1990, с. 10), тобто здатності одного актора чинити вплив на погляди поведінку інших акторів, за допомогою власної «важливості», значущості у певній мережі. Стратифікація таких позицій всередині мережі відбувається відповідно до наявності залежності одного актора від інших, як наприклад, ресурсної залежності, а також ступеню цієї залежності. Окрім цього, при визначенні позиційної сили до уваги беруть не лише прямі зв'язки актора, а й також

непрямі зв'язки є значущими, оскільки саме за допомогою них можна виявити потенційні можливості актора. Разом із цим поняттям, Девід Ноук вводить концепцію серединності або центральності. Таким чином, найбільш центральні позиції у мережах займають ті актори, які пов'язані численними зв'язками із іншими акторами. І ці так звані «мережеві зірки» набувають владу, оскільки вони є тісно пов'язаними із багатьма іншими акторами внаслідок чого серединні актори стають каналом, яким з'єднує своє оточення та може транслювати різні повідомлення. Для демонстрації цієї концепції, Девід Ноук наводить приклад із лідерами фракцій у Вестмістерській системі парламентаризму, які є на постійному зв'язку із своїм «партійним батогом», і водночас із лідерами опозиції, які так само контактують із членами своїх фракцій (Кноке, 1990). Тобто, голосування, прийняття рішень та політична участь загалом визначається павутиною слабких та сильних зв'язків, для виявлення яких і застосовують мережевий підхід.

Як зазначає Джеймс Фоулер, мережам законодавців зазвичай притаманна значна щільність. Так, у своєму дослідженні мереж обох Палат парламенту США науковець приходить до висновків, що, наприклад, близько третини (34%) усіх зв'язків є прямими і майже дві третини депутатів (65%) зв'язані через одного посередника, та лише 1% є на периферії мережі та мають 3-4 посередників з іншими найбільш віддаленими депутатами. Окрім цього, виявлення законодавчих мереж дозволяє виявити також «поза-парламентські» соціальні зв'язки парламентарів. Зокрема, ті законодавці, що частіше виступають співініціаторами проектів, частіше мають справжній соціальний зв'язок між собою (Fowler, 2006, с. 461).

Тому зв'язки між депутатами у парламенті можна виявити через аналіз співавторства поданих законопроектів. Так, спільне подання проектів законів може стати підґрунтям для подальшого збільшення соціального капіталу членів парламенту. Це дозволяє їм також конвертувати свої зв'язки з іншими у політичний чи економічний вплив, особливо для тих, хто займає більш центральні вузлові місця у межах парламентської мережі. Водночас,

центральність не завжди означає «довгожителство» певного депутата, тобто не завжди ті законодавці, хто вже були у складі попередніх скликань, займають центральні позиції у нинішній парламентській мережі. У дослідженні Тетяни Костюченко та Катерини Нагорняк про мережевість зв'язків депутатів Верховної Ради VI та VII скликань авторки вказують, що центральність також дозволяє зробити висновки про ймовірну впливовість та важливість окремих парламентарів, оскільки через залученість таких "вузлових" акторів до співавторства у законопроекті відповідно збільшуються шанси на його успішне прийняття. Іншим важливим результатом дослідження також є відсутність чіткої поляризації представників різних політичних сил на «владну команду» та «опозицію», хоча, як стверджують дослідниці, все ж можна прослідкувати певну кластеризацію депутатів за фракціями (Костюченко, Нагорняк, 2013). Такі висновки перетинаються із результатами дослідження Мета Гросмана та Кейсі Домінгез, що вивчали політичні зв'язки депутатів парламенту США і стверджували, що притаманна передвиборчій боротьбі чітка розмежованість між партіями після їх потрапляння у парламент значно послаблюється, що є результатом потреби співпрацювати та шукати підтримки для законопроектів навіть серед колишніх опонентів (Grossmann & Dominguez, 2009).

Окремі науковці, досліджуючи феномен політичних мереж, також займались вивченням питання щодо груп інтересів та держави, а точніше відносин та зв'язків між цими двома сторонами. Так, за словами Світлани Ситник (Ситник, 2011), французька дослідниця Сабін Сорюгже зазначає, що групи інтересів прагнуть мати вплив не лише на політичну владу, а й також на інші групи чи громадськість загалом. У свою чергу, державна політична влада отримує вимоги чи правки від таких груп, а також варто зауважити, що самі й державні структури, наприклад політичні чи адміністративні, здатні частково перетворюватись в групи інтересів.

Для прикладу, дослідження політичних мереж також дає високу пояснювальну спроможність при вивченні зв'язків груп інтересів протягом передвиборчого процесу та вже згодом у парламенті. Згадані вище Метт

Гросман та Кейсі Домінгез стверджують, що прослідковуючи кількість тих кандидатів, яких підтримували різні групи інтересів напередодні виборів у США, можна виокремити силу цих зв'язків. Відповідно, групи, що надавали підтримку більшій кількості спільних кандидатів, були сильніше пов'язаними. Дослідження показало, що групи інтересів, що підтримують Демократичну партію, є набагато більш сильно зв'язаними між собою у передвиборчій кампанії, ніж групи Республіканської партії. Водночас, мережі є чітко розмежованими за партійними лініями, тобто безпосередньо поміж двома партіями мало зв'язків. Проте така тенденція не зберігається, коли партії потрапляють у парламент, адже тоді групи інтересів змушені вибудовувати широкі міжпартійні коаліції задля успішного просування законопроектів. Так, розмежованість центральних для кожної партії груп інтересів є значною, однак між ними спостерігається набагато більше зв'язків у законодавчому процесі. Наявність таких парламентських альянсів (що часто вибудовуються залежно від теми законопроекту) є цікавою з огляду на чітке розмежування між групами інтересів, які підтримують відповідно Партії демократів чи республіканців, у передвиборчій боротьбі (Grossmann & Dominguez, 2009).

Також дослідження політичних мереж може представити прогноз щодо вірогідності прийняття того чи іншого законопроекту. Так, для прикладу, дослідження політичних мереж представників обох палат парламенту США показало, що ймовірність того, що законопроект буде успішно проголосованим, зростає зі зростанням кількості співініціаторів: проект закону з одним ініціатором має лише 10,7-14% шансу бути підтриманим відповідно у Палаті Представників чи Сенаті, тоді ж як коли у такого проекту і співініціаторах близько 47-49% депутатів, його шанси на «успіх» зростають до 30-40%. Водночас, що цікаво: якщо законопроект попередньо подає на ухвалення приблизно половина представництва палати парламенту - 49-51%, тоді шанси на його прийняття різко зростають до 44-55%. Тобто, іншими словами, за наближення кількості «співспонсорів» до половини, важливість приєднання кожного наступного такого «співспонсора» у рази зростає, адже це дає вищу

ймовірність на прийняття проекту, і відповідно депутати є більш зацікавлені особисто у прийнятті підтриманого законопроекту. Окрім цього, наявність більш широких мереж підтримки законопроектів може вказувати на більш сприятливе середовище, де легше побудувати лінії співпраці (Fowler, 2006, с. 459-460).

Окрім усього, мережевий підхід дозволяє виявити ширші зв'язки між формальними партійними осередками у парламенті та іншими організаціями, що також підтримують ту чи іншу партію. Такі широкі сукупності партійної взаємодії називають розширеними партійними мережами (*expanded party networks*) та до їх складу часто входять медіа-групи, групи інтересів, неформальні групи лобістів. Дослідження таких мереж у контексті США вказує, що зв'язки є досить щільними у Демократичній партії, де існує досить рівномірна кооперація, водночас Партія республіканців є значно більш поділеною між організаціями бізнес-інтересів та культурними (Koger, Masket, & Noel, 2010).

Дослідження політичних мереж парламенту також можуть вказувати на динаміку конфліктності середовища всередині законодавчого органу. Оскільки парламентські партії мають на меті бути переобраними на наступних виборах, вони є зацікавленими у тому, аби суспільна оцінка їх діяльності була позитивною. Тому часто всупереч міжпартійним відмінностям депутати змушені обирати шлях співпраці з представниками інших політичних сил у парламенті і підтримувати законопроекти своїх колег. Такі дослідники як Кіркланд та Грос, виділяють фактор суспільної думки як чинника, що схиляє політичних опонентів до співпраці. Зокрема, їх дослідження мереж у Конгресі засвідчило, що коли міжпартійний конфлікт високий, громадськість схильна більш негативно оцінювати діяльність Конгресу як установи загалом. Тому, коли це стається, знижується так звана кластеризація між депутатами різних фракцій і вони починають більш активно шукати підтримки для своїх законопроектів поза межами власного стабільного кластеру/групи у Конгресі. Тобто зростає міжпартійна взаємодія як результат зниження публічної

підтримки парламенту загалом. Це може вказувати на те, що парламентарі зацікавлені мати високу оцінку суспільством власних дій, аби згодом бути переобраними (Kirkland & Gross 2014).

Отже, мережевий підхід є все більш актуальним підходом у соціальних науках, що є результатом збільшення плюралізму у політичній сфері та децентралізації впливів на ухваленні рішень. Існує багато різних типологій та визначень поняття політичних мереж, але усі вони мають у собі такі елементи як наявність акторів, ресурсів, якими ці актори володіють, а також розгалужених зв'язків між акторами. Політичні мережі можуть охоплювати не лише власне членів парламентів чи урядів, що є найбільш очевидними акторами системи, але також і групи інтересів, медіа, бізнес-корпорації. Основними індикаторами, на які звертають увагу дослідники при вивченні політичних мереж, є щільність мережі, що вказує силу зв'язків між акторами; центральність, що показує позицію окремих акторів у мережі відносно інших акторів; а також серединність, що відображає ступінь каналів інформації чи ресурсів, які проходять через члена мережі.

РОЗДІЛ 2

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕРЕЖІ МІЖФРАКЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ВЕРХОВНИЙ РАДІ УКРАЇНИ IX СКЛИКАННЯ

2.1. Методологія дослідження мережі міжфракційної взаємодії у Верховній Раді України IX скликання

2.1.1. Методологія збору даних та основні поняття для аналізу

Для отримання інформації про мережі міжфракційної взаємодії у ВРУ IX скликання, а саме збору інформації про акторів, тобто депутатів, та зв'язків між ними було використано підхід афіліацій або ж двовимірних мереж. Тобто, у цьому дослідженні зв'язки між депутатами фракції політичної партії «Опозиційна платформа - за життя» (ОПЗЖ), фракція політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», фракції політичної партії «Європейська Солідарність» (ЄС) у Верховній Раді України досліджуються через співавторство у поданні законопроектів за три сесії IX скликання ВРУ (з 29 серпня 2019 року до 10 травня 2020 року). Дані для дослідження були взяті з матеріалів на сайті Верховної Ради України - <https://rada.gov.ua/>, а саме була взята інформація про те, як був обраний депутат (за округом або за списком), про статус депутата («довгожитель» або «новачок»), про суб'єкт висування, а також вже про подальшу належність до певної фракції у IX скликанні.

Окрім цього, за інформацією, поданою на сайті ВРУ, взято дані про співавторство у законопроектах. Так, у дослідженні було використано 657 законопроектів, поданих у співавторстві за період з 29 серпня 2019 року до 10 травня 2020 року та список з 94 депутатів із трьох зазначених парламентських фракцій. Законопроекти, подані у співавторстві, були проаналізовані також за певними показниками, а саме статус набуття чинності (став законом чи ні) та рубрика, до якої належить законопроект. Відповідно, кожному законопроекту був присвоєний атрибут відповідно до коду тематики його спрямування:

1. багатосторонні міжнародні угоди,

2. безпека і оборона,
3. галузевий розвиток,
4. гуманітарна політика,
5. двосторонні міжнародні угоди,
6. державне будівництво,
7. економічна політика,
8. інші (заяви, звернення ВРУ),
9. міжнародні угоди,
10. організаційні питання,
11. правова політика,
12. соціальна політика,
13. установчі повноваження.

У дослідженні використовувалась декілька понять, які потребують концептуалізації, а саме:

- «Депутатом-новачком» є той депутат, який не брав участі у VII та VIII скликаннях, але став членом IX скликання ВРУ,
- «Депутат-довгожитель» – це той депутат, який брав участь у VII та VIII скликаннях або ж був членом VII скликання, у VIII скликанні не брав участь, але повернувся у IX скликанні ВРУ,
- Зв'язаність – це показник щільності (density), тобто співвідношення загальної кількості наявних зв'язків до загальної кількості можливих зв'язків.

Аналіз даних проведено у програмі UCINET for Windows, графи візуалізовані у додатку NetDraw. Перед початком роботи в програмі UCINET, депутати та законопроекти були закодовані під власним лейблом. Так, депутатам були присвоєні значення D1– D94, а законопроектам – L1 – L657.

2.1.2. Структура даних

Згідно з даними у табл. 2.1.2.1, найбільше законопроектів, поданих від початку IX скликання до 10 травня, належать до спрямування економічної політики (25%) та галузевого розвитку (20,1%). Водночас, за цей період законопроекти, подані у співавторстві за участі депутатів із фракцій «ОПОЗИЦІЙНА ПЛАТФОРМА - ЗА ЖИТТЯ», «Батьківщина», та «ЄВРОПЕЙСЬКА СОЛІДАРНІСТЬ», взагалі відсутні у рубриках багатосторонніх міжнародних угод, двосторонніх міжнародних угод та міжнародних угод. За цей час із 657 законопроектів чинними актами стали 74 законопроекти, більшість із яких належать до організаційних питань (39,2%) та галузевого розвитку (13,5%).

Таблиця 2.1.2.1. Розподіл законопроектів за рубриками

№	Рубрика законопроекту	Кількість, од.	Кількість, %
1	Багатосторонні міжнародні угоди	0	0%
2	Безпека і оборона	18	2,7%
3	Галузевий розвиток	132	20,1%
4	Гуманітарна політика	18	2,7%
5	Двосторонні міжнародні угоди	0	0%
6	Державне будівництво	64	9,7%
7	Економічна політика	164	25%
8	Інші (заяви, звернення ВРУ)	16	2,4%
9	Міжнародні угоди	0	0%
10	Організаційні питання	44	6,7%
11	Правова політика	100	15,2%
12	Соціальна політика	96	14,6%
13	Установчі повноваження	5	0,8%
	Разом	657	100,0%

Згідно з матеріалами сайту Верховної Ради України, депутатам також були присвоєні певні атрибути. Зокрема, такими атрибутами є стать, статус: довгожитель/новачок, статус обрання: за списком/за округом, суб'єкт висування (тобто партія, з якою депутат пройшов у ВРУ) та фракція, до якої він/вона входить у ВРУ IX скликання.

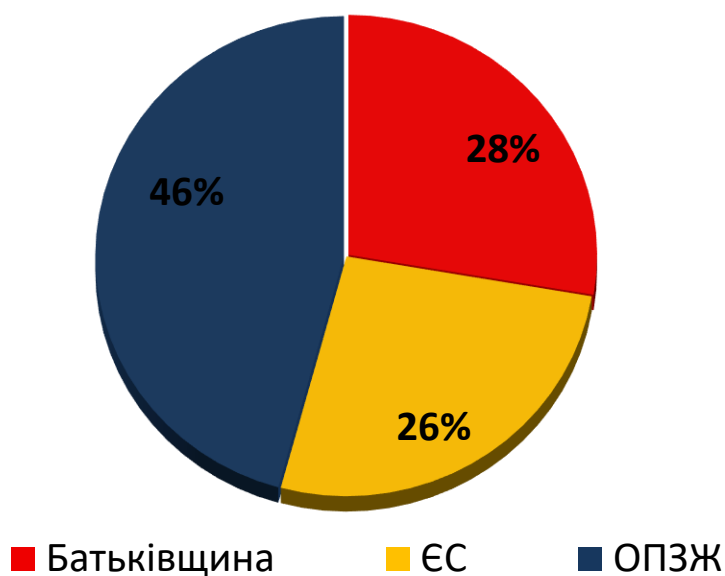
У табл. 2.1.2.2. наведений розподіл депутатів за статтю. Так, серед депутатів фракції політичної партії «ОПЗЖ», фракція політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», фракції політичної партії «ЄС» у Верховній Раді України IX скликання, 81% є чоловіками і 19% – відповідно, жінками.

Таблиця 2.1.2.2. Розподіл депутатів у вибірці за статтю

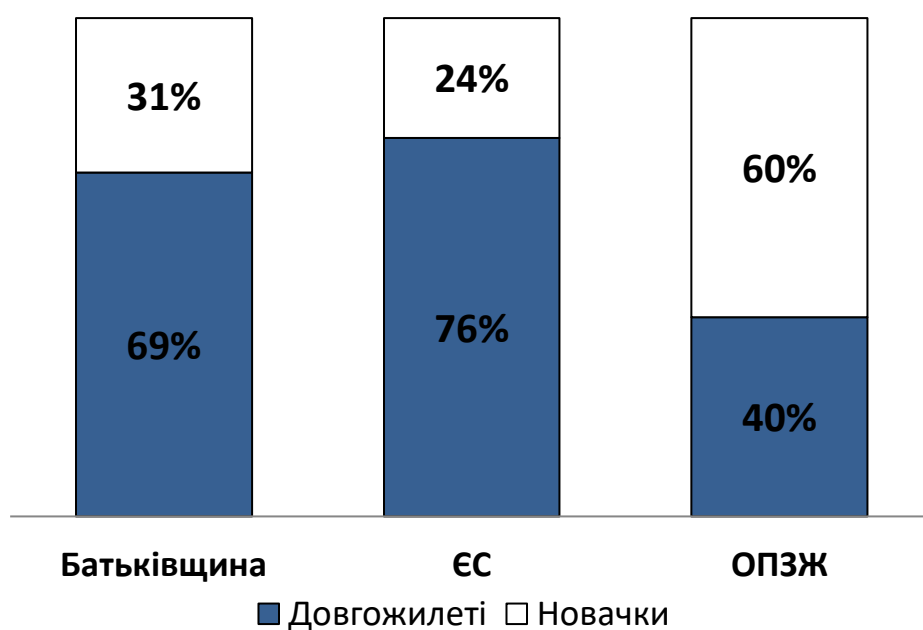
Стать	Кількість, осіб	Частка, %
Чоловіча	76	81%
Жіноча	18	19%
Разом	94	100%

Згідно з даними на рис. 2.1.2.1., серед усіх депутатів IX скликання ВРУ, обраних за висуванням партіями «ОПЗЖ», «Батьківщина» та «ЄС» є наступний розподіл за партіями: найбільше депутатів було обрано від партії «ОПЗЖ» (43 особи), від партії «ЄС» – 25, від партії «Батьківщина» - 26.

Рис. 2.1.2.1. Розподіл депутатів з вибірки за фракціями

Рис. 2.1.2.2. Розподіл «депутатів–довгожителів» та «депутатів–новачків» всередині фракцій

У IX скликанні ВРУ серед депутатів фракцій «ОПЗЖ», «Батьківщина» та «ЄС» «довгожителами» виявились 54 осіб, і 40 – «новачками». Так, за даними, наведеними у рис. 2.1.2.2, можна побачити розподіл «довгожителів» – «новачків» всередині кожної з фракцій. Найбільше «довгожителів» виявилось у

фракції «ЄС» – 19 осіб або ж 76% від усієї кількості осіб у фракції. У фракціях «Батьківщина» та «ОПЗЖ» – 69% та 40% від загальної кількості депутатів у цих фракціях відповідно.

2.2. Результати дослідження мережі міжфракційної взаємодії у Верховній Раді України IX скликання

2.2.1. Структура мережі депутатів фракцій «Батьківщина», «ОПЗЖ», «ЄС»

Наведені у першому розділі результати досліджень політичних мереж у парламентах України та США таких науковців, як Тетяна Костюченко та Катерина Нагорняк, а також Метт Гросман та Кейсі Домінгез відповідно, дозволяють сформулювати першу гіпотезу у рамках цієї роботи. Зокрема, у ході аналізу мереж депутатів Верховної Ради шостого та сьомого скликань українські дослідниці Тетяна Костюченко та Катерина Нагорняк вказують на відсутність сильної поляризації провладної та опозиційної команд у парламенті, водночас можна спостерігати відчутну кластеризацію парламентарів за фракціями. Дослідження депутатських мереж американськими дослідниками Меттом Гросманом та Кейсі Домінгез показало, що потрапивши до парламенту законодавці схильні краще співпрацювати, ніж напередодні виборів, зважаючи менше на фракційну приналежність. Тож, з огляду на викладені аргументи можна припустити, що **фракції «Батьківщина» та «ЄС» є краще зв'язаними між собою, аніж з фракцією «ОПЗЖ»**. Тобто, серед трьох досліджуваних фракцій у Верховній Раді України дев'ятого скликання («Батьківщина», «ЄС», «ОПЗЖ») зв'язки між депутатами ідеологічно більш близьких фракцій, а саме «Батьківщини» та «ЄС», будуть сильнішими, ніж між ними та «ОПЗЖ». Це вказуватиме на своєрідну кластеризацію депутатів за фракціями.

В UCINET for Windows було сформовано матрицю щільності мережі зв'язків депутатів за фракціями. Для кращого сприйняття її було розділено на дві нижченаведені таблиці, що показують міжфракційні та внутрішньофракційні зв'язки. Як ми бачимо з таблиці 2.2.1., середня сила зв'язку між фракціями «Батьківщина» та «ОПЗЖ» дорівнюють 0,32, між «Батьківщиною» та «ЄС» – 0,95, між «ОПЗЖ» і «ЄС» – 0,20. Загалом, як бачимо, гіпотезу про більшу силу зв'язків між представниками «ЄС» та «Батьківщиною» було підтверджено, адже середня сила зв'язку між цими фракціями є на рівні 0,95 порівняно із 0,20 та 0,32 між ними окремо та «ОПЗЖ».

Таблиця 2.2.1.1. Щільність (density) мережі міжфракційних зв'язків

	Батьківщина	ОПЗЖ	ЄС
Батьківщина	—	0,32	0,95
ОПЗЖ	0,32	—	0,20
ЄС	0,95	0,20	—

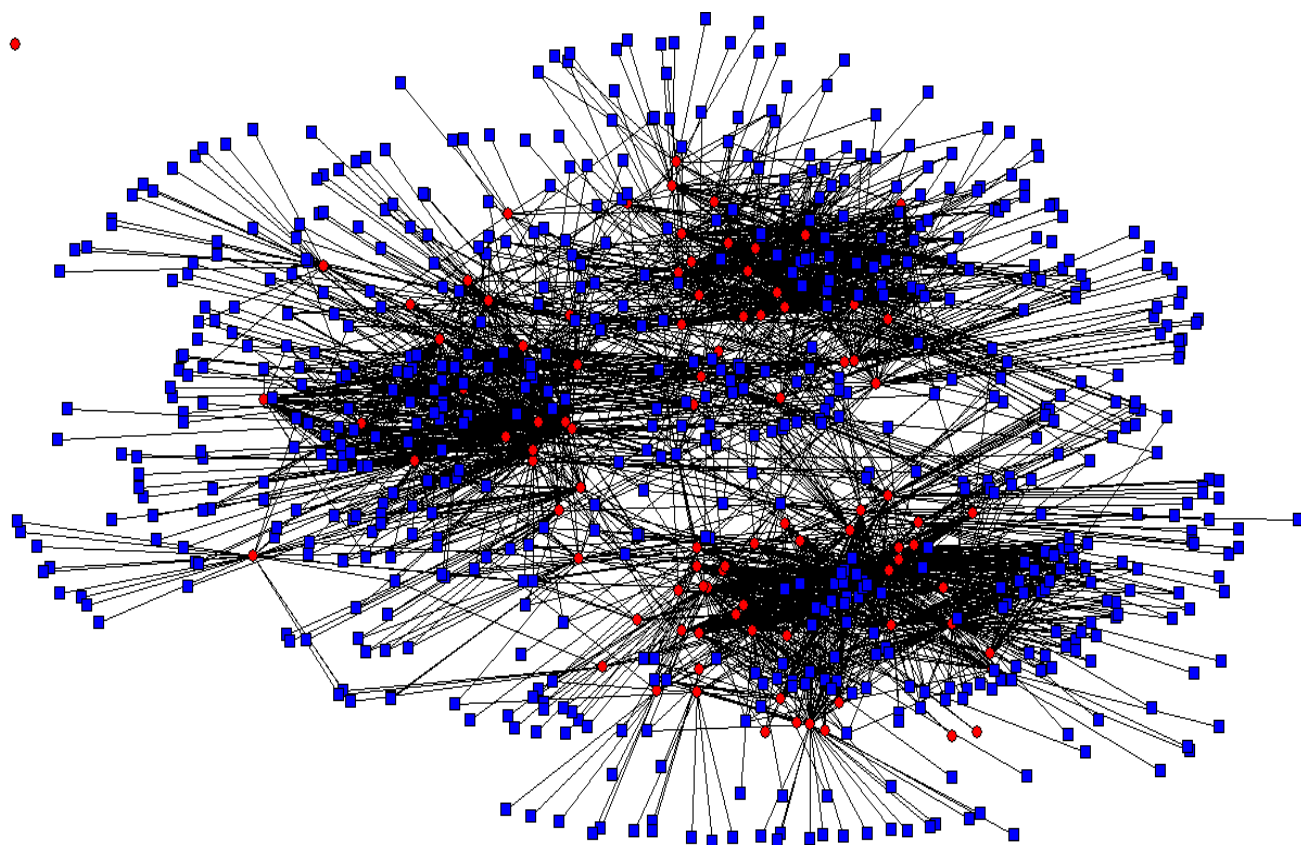
Таблиця 2.2.1.2. Щільність (density) мережі внутрішньофракційних зв'язків

	Батьківщина	ОПЗЖ	ЄС
Батьківщина	8,99	—	—
ОПЗЖ	—	8,03	—
ЄС	—	—	8,53

Крім того, кластеризація на три групи фракцій, зображена нижче на графі рис.2.2.2. із ближчим розташуванням депутатів фракцій «Батьківщини» та «ЄС», також є підтвердженням гіпотези. Це означає, що між «тимощенківцями» та «порошенківцями» існують сильніші зв'язки, тобто депутати цих двох фракцій частіше виступають у співавторстві законопроектів. Загалом, середня сила зв'язку у всій мережі без врахування підгруп дорівнює 3,18. Якщо

порівнювати середню силу зв'язку із мережами всередині фракцій, то бачимо, що депутати набагато частіше подають проекти законів разом із однофракційцями, аніж із членами інших фракцій (для прикладу, у «ЄС» внутрішньофракційна середня сила зв'язку – 8,53, на противагу – 0,95 із «батьківщинівцями»). Найщільніша внутрішньофракційна мережа у депутатів «Батьківщини» 8,99, найменш щільна — у «ОПЗЖ» (8,03).

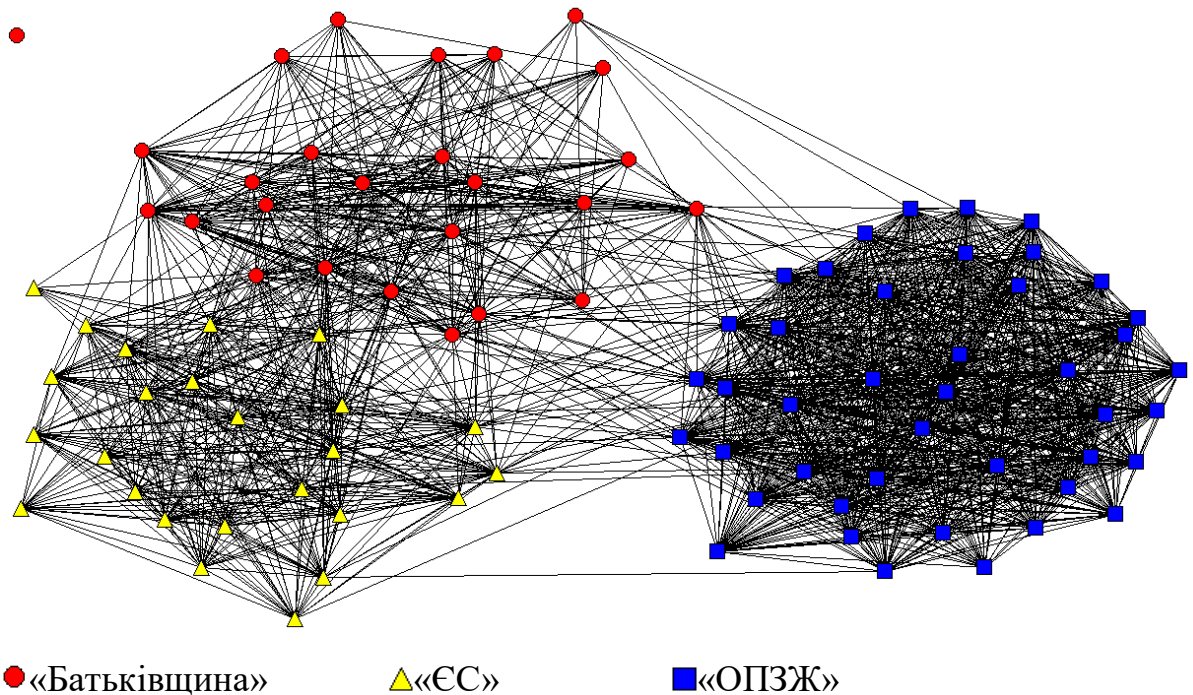
Перекодувавши вимірянну матрицю зв'язків депутатів у бінарну матрицю зв'язків, вдалося порівняти щільність мережі за підгрупами (density by group) за фракціями із загальною щільністю (density) для дихотомізованої матриці. Так, для цього спочатку була проведена дихотомізація всіх зв'язків, які слабші за середню силу зв'язку (3 і менше – перетворено на 0, всі більші за 3 – на 1). Далі, розрахована загальна щільність (density) для дихотомізованої матриці (2,3%) та щільність за підгрупами (density by group) за фракціями. За результатами такого аналізу вдалося дізнатись, що щільність мережі між фракціями «Батьківщина» та «ЄС» є вищою (0,5%) порівняно зі щільністю мережі між «ЄС» і «ОПЗЖ» (0,1%), та «Батьківщиною» і «ОПЗЖ» (0,1%). Щодо щільності міжфракційних зв'язків, то найщільнішою внутрішньофракційною мережею є мережі «ЄС» (7,8%), а найменш щільною — мережа «ОПЗЖ» (5,5%).

■ законопроекти ● депутати

Рис. 2.2.1.1. Двомодальна мережа: структура зв'язків депутатів ВРУ дев'ятого скликання (фракції «Батьківщина», «ОПЗЖ», «ЄС»)

На графі показано результати візуалізації зв'язків між депутатами трьох фракцій за співподанням законопроектів. Тут бачимо чітко окреслені три кластери акторів, що мають щільні зв'язки всередині, та певну сукупність акторів, що їх поєднують. Якщо ж аналізувати одномодальну мережу подання законопроектів (де законопроекти з двомодальної мережі перетворено на ребра графу, тобто на зв'язки між депутатами), за атрибутом фракційної приналежності, то три кластери також чітко видно (рис. 2.2.1.2.).

Рис. 2.2.1.2. Одномодальна мережа: структура зв'язків депутатів ВРУ дев'ятого скликання за членством у фракції

Тут можна чітко побачити, що три кластери, на які розділені депутати, є фракціями. Водночас «ЄС» та «Батьківщина» знаходяться на протилежних «полюсах» мережі із «ОПЗЖ», що вказує на відносну поляризацію досліджуваної мережі. Також варто зауважити, якими є зв'язки між депутатами, що належать до однієї фракції. Так, для «ОПЗЖ» притаманна дуже щільна та водночас закрита мережа внутрішньофракційних зв'язків, тоді ж як для представників «ЄС» та «Батьківщини» характерні менш сильні зв'язки, але їх мережі є більш відкритими. Для прикладу, ми можемо побачити, що деякі депутати «ЄС» та «Батьківщини» є ближче розташованими одне від одного, аніж із депутатами власної фракції. Тобто вони частіше виступають співавторами законопроектів із членами іншої фракції, аніж своєї фракції.

2.2.2. Порівняння мережевих портретів «довгожителів» та «новачків»

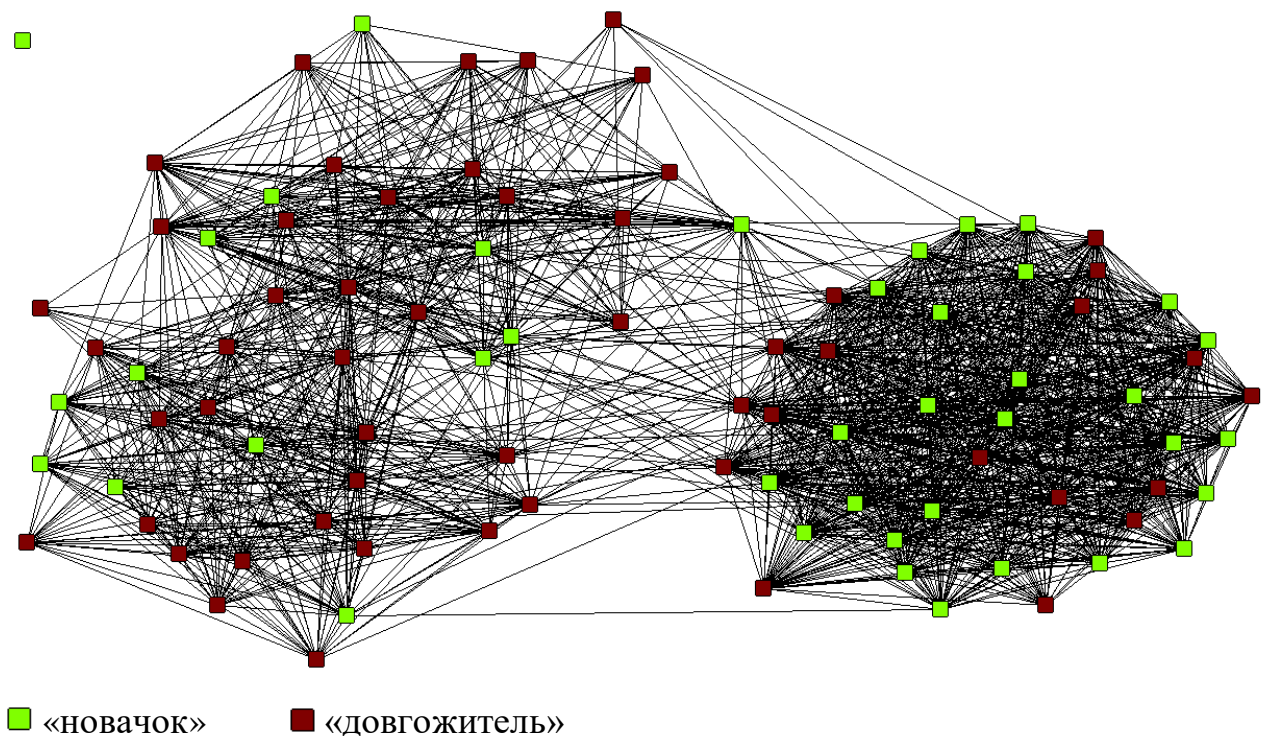
У дослідженні депутатів шостого та сьомого скликань ВРУ Тетяна Костюченко та Катерина Нагорняк припускали, що «довгожителі» є центральними акторами, адже такі депутати очікувано мали би мати більший соціальний капітал, а також частіше співпрацювати між собою, що посилює їх центральність (Костюченко, Нагорняк, 2013). У їх роботі ця гіпотеза підтвердилась, але частково, адже не всі «довгожителі» володіли високою центральністю у мережі. Тому важливо протестувати цю гіпотезу, але вже за умов нового скликання, та побачити, чи справді депутати, які вже були у попередніх скликаннях ВРУ, мають вищий ступінь центральності порівняно із «новачками». Отже, можна припустити, що «довгожителі», для яких IX скликання не є першим у ВР, є більш центральними за мережею співавторства в законопроектах порівняно із «новачками».

Таблиця 2.2.2.1 Топ-20 депутатів за ступенем центральності (degree centrality)

Код	Прізвище	Фракція	Статус	Ступінь центральності
D43	Королевська	ОПЗЖ	Довгожитель	786
D79	Солод	ОПЗЖ	Довгожитель	688
D92	Шуфрич	ОПЗЖ	Довгожитель	624
D88	Цимбалюк	Батьківщина	Новачок	581
D62	Німченко	ОПЗЖ	Довгожитель	573
D64	Павленко	ОПЗЖ	Довгожитель	566
D28	Юффе	ОПЗЖ	Довгожитель	542
D6	Бойко	ОПЗЖ	Довгожитель	528
D32	Качний	ОПЗЖ	Новачок	508
D9	Борт	ОПЗЖ	Довгожитель	499
D58	Мороз	ОПЗЖ	Новачок	496
D31	Кальцев	ОПЗЖ	Новачок	491
D18	Гнатенко	ОПЗЖ	Новачок	488
D84	Тимошенко	Батьківщина	Довгожитель	485
D59	Наливайченко	Батьківщина	Довгожитель	477
D17	Геращенко	ЄС	Довгожитель	468
D22	Дунаєв	ОПЗЖ	Довгожитель	460
D76	Скорик	ОПЗЖ	Довгожитель	459
D73	Рабінович	ОПЗЖ	Довгожитель	456
D72	Пузійчук	Батьківщина	Новачок	450

Вище наведені результати аналізу депутатів за ступенем центральності, зокрема у табл. 2.2.2.1. вказано перші 20 депутатів, що мали найвищі показники центральності та були відсортовані за статусом «довгожитель»/«новачок», а також за фракційною приналежністю. Серед цих двадцяти найбільш центральних депутатів 15 депутатів належать до фракції «ОПЗЖ», четверо — з «Батьківщини» та лише один з «ЄС». Серед них є 14 «довгожителів» та 6 «новачків», тобто «довгожителі» складають 70% серед числа депутатів, що мають найкращу центральність у політичній мережі ВРУ серед представників трьох фракцій. Тож гіпотезу про те, що довгожителі є більш центральними у мережі порівняно із новачками, підтверджено. Що прикметно, серед цих 14 «депутатів-довгожителів» 11 є членами фракції «ОПЗЖ», тобто майже 79% від усіх довгожителів опинилися в топ-20 за ступенем центральності у мережі подання законопроектів у співавторстві з «ЄС» та «Батьківщиною».

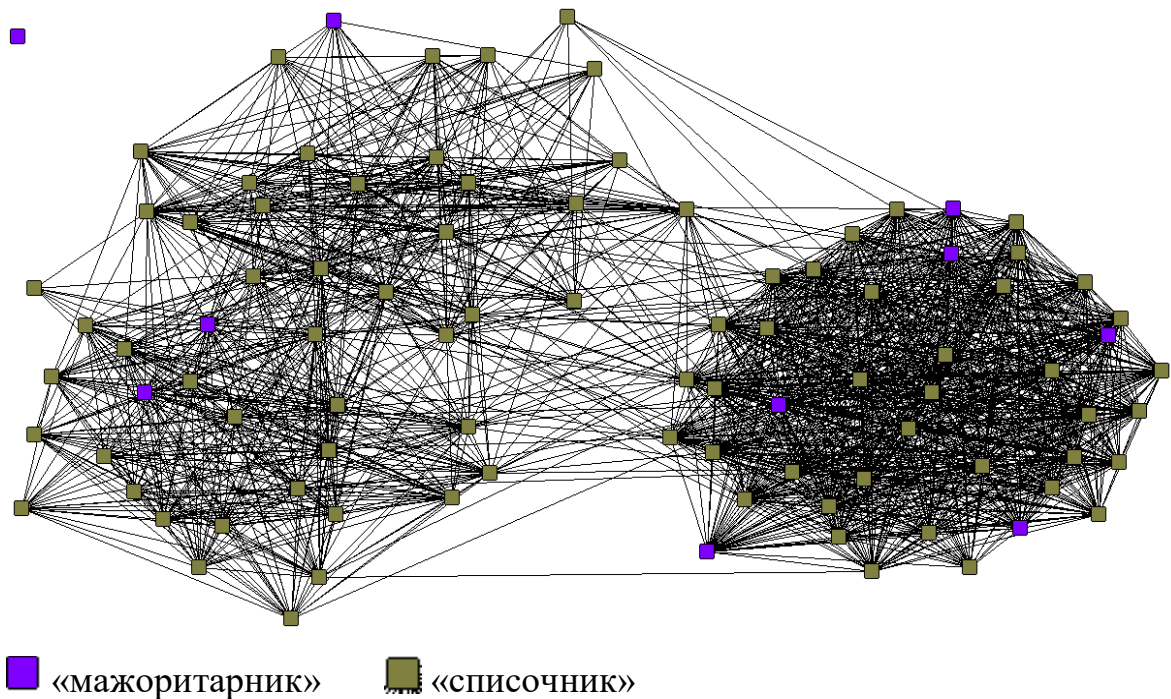
Рис. 2.2.2.1 Одномодальна мережа: структура зв'язків депутатів ВРУ дев'ятого скликання за статусом «довгожитель»/«новачок»

Так, на графі вище (рис. 2.2.2.1) можна побачити, що серед центральних акторів переважають «довгожителі». Зокрема, таких парламентарів відносно багато в «ОПЗЖ», адже вони розташовані найближче до представників двох інших фракцій. Цікаво, що загалом у цієї політичної фракції кількість «новачків» візуально значно переважає «довгожителів», проте все ж саме останні є більш центральними за їх зв'язками з представниками «Батьківщини» та «ЄС», тоді ж як всередині самої фракції «ОПЗЖ» саме «новачки» знаходяться у центрі внутрішньофракційної мережі. Що ж стосовно «Батьківщини» та «ЄС», то тут кількість довгожителів є більшою за кількість новачків, однак значно частіше у цих фракціях саме новачки розташовані на периферії мереж всередині фракцій. Так, один «новачок» із «Батьківщини» навіть не пов'язаний жодними зв'язками із представниками своєї та інших фракцій.

2.2.3 Порівняння центральності депутатів, обраних за списками партій, та депутатів-мажоритарників

Депутатів в Україні обирають за двома типами округів: єдиним виборчим округом, що означає балотування за списком політичної партії, та за одномандатним чи мажоритарним округом. Тому треба перевірити, яке місце у політичній мережі відповідних фракцій вони посідають вже у парламенті. Так, припускаю, що ті, що йшли за списком політичних партій, мають вищий ступінь центральності за мережею співавторства в законопроектах, аніж мажоритарники.

Рис. 2.2.3.1. Одномодальна мережа: структура зв'язків депутатів ВРУ дев'ятого скликання за статусом округу висування

Як бачимо на графі (рис. 2.2.3.1.) зв'язків депутатів фракцій «Батьківщина», «ЄС» та «ОПЗЖ», мажоритарників у всіх трьох фракціях абсолютна меншість: лише 10 із 94 депутатів. Загалом, видно, що парламентарі-мажоритарники у всіх трьох фракціях переважно знаходяться на периферії досліджуваної мережі. Зокрема, висувались від фракції «Батьківщина» лише двоє мажоритарників і обоє розташовані на периферії як у внутрішньофракційній, так і у міжфракційній мережі, адже є найбільш віддаленими від кластерів інших двох фракцій. Один із цих двох мажоритарників-«тимошенківців» навіть не пов'язаний жодними зв'язками із іншими депутатами та знаходиться за межами мережі. У мережі фракції «ЄС» також присутні двоє мажоритарників, проте вони знаходяться не на самій периферії, водночас не у центрі, тому вони є рівновіддаленими між центром та периферією мережі фракції. Вони досить близько розташовані до мережі фракції «Батьківщина», що свідчить про їх відносно немалу кількість зв'язків із представниками цієї політичної групи. Що ж до «ОПЗЖ», то тут є шість мажоритарників і п'ятеро з них є далеко за межами центра мережі, причому

четверо розміщені на «краях» мережі, тобто їм потрібні інші актори-посередники задля встановлення каналів з іншими акторами. Також усі ці депутати мають периферійне положення у мережі і відносно представників інших політичних фракцій. Лише один мажоритарник із «ОПЗЖ» має відносно центральне, навіть вузлове розташування, як у внутрішньофракційному кластері, так і в мережі зв'язків із іншими кластерами двох фракцій. Тому можна стверджувати, що гіпотеза про вищий ступінь центральності депутатів, що йдуть за списками політичних партій порівняно із мажоритарниками, є підтвердженою.

2.2.4. Тематичне спрямування «вузлових» законопроектів, поданих у співавторстві.

Часто у медіапросторі депутати критикують опонентів саме у сферах, що стосуються питань соціального та гуманітарного характеру. Зокрема, саме у процесі передвиборчої боротьби політики часто акцентують увагу виборців на питаннях соціального характеру, оскільки ці питання прямо стосуються життя людей, наприклад питання пенсій, медичного чи соціального забезпечення. Дискусії щодо соціальних питань у медіапросторі набувають резонансу, оскільки депутати критикують своїх колег із інших партій за інакшу позицію щодо питань соціального характеру. Так, наприклад, співголова «ОПЗЖ» Юрій Бойко у інтерв'ю на каналі «112» зазначає, що *«МОЗ підпорядкували чиновникам у Києві, які зараз в ручному режимі це роблять, і зробили платну медицину, і ось це назвали реформою, – звичайно, ми її будемо критикувати»* (Кужаєв, 2019). Очільник партії «ЄС» Петро Порошенко також зауважував, що *«деякі кандидати в президенти додумалися сказати, що підвищення пенсій і соцвиплат - це підкуп виборців»* (Хоменко, 2019).

Тож, важливо дізнатися чи зберігається така тенденція у парламенті. Тому варто перевірити, які сфери законопроектів є найбільш «зшиваючими», тобто об'єднують депутатів, а які навпаки не сприяють формуванню зв'язків між депутатами (на прикладі співініціаторства законопроектів). Тож, можна

зробити припущення, що законопроекти гуманітарного та соціального тематичного спрямування більшою мірою роз'єднують депутатів з усіх трьох фракцій, аніж законопроекти на іншу тематику.

Рис. 2.2.4.1 Топ-50 законопроектів за ступенем центральності (degree centrality), розподіл за рубриками

Отже, як показує результат аналізу законопроектів за ступенем центральності, серед топ-50 найбільш центральних проектів законів (з майже 700, включених до аналізу в цьому дослідженні) більше ніж третина (18) відносяться до блоку соціальної політики і 10 до галузі економічної політики. Далі йдуть за спаданням такі блоки як галузевий розвиток (6), правова політика (4), державне будівництво (4), інші (заяви, звернення ВРУ) (3), безпека і оборона (2), гуманітарна політика (1). На противагу, законопроекти із таких галузей, як організаційні питання, установчі повноваження, а також міжнародні угоди не були взагалі представлені серед 50 законопроектів, що були найбільш об'єднуючими для депутатів. Тому тут можна стверджувати, що гіпотеза про те, що проекти законів із соціального та гуманітарного блоку є найменш об'єднуючими для парламентарів, підтвердилась лише частково. Адже саме сфера соціальної політики отримала найбільшу кількість депутатів із числа різних фракцій, тоді ж як блок гуманітарної галузі був мінімально

представлений серед центральних, проте все ж не був взагалі відсутнім, як блоки міжнародних чи організаційних питань.

Отже, у результаті емпіричного дослідження із чотирьох гіпотез вдалося підтвердити три:

- Фракції «Батьківщина» та «ЄС» є краще зв'язаними між собою, аніж з фракцією «ОПЗЖ»,
- Депутати-«довгожителі», для яких IX скликання не є першим у ВР, є більш центральними за мережею співавторства в законопроектах порівняно із «новачками»,
- Депутати, що йшли за списком політичних партій, мають вищий ступінь центральності за мережею співавторства в законопроектах, аніж мажоритарними.

Водночас, остання гіпотеза знайшла лише часткове підтвердження. Так законопроекти гуманітарного спрямування справді меншою мірою об'єднують депутатів з усіх трьох фракцій на противагу соціальному блокові, що отримав найбільшу кількість співініціаторів із числа депутатів різних фракцій.

ВИСНОВКИ

Отже, мережевий підхід здобуває усе більше уваги у галузі суспільно-політичних наук, як у західному академічному світі, так і на українському просторі. Це є наслідком того, що у політичному середовищі різних країн спостерігається зростаюча децентралізація центрів прийняття рішень, а також відбувається збільшення плюралізму у всіх галузях суспільного життя. Тому вивчення політичних мереж є досить актуальним методом досліджень у соціальній науці. Загалом, дослідники виділяють велику кількість різних класифікацій та визначень концепту політичних мереж, проте їм усім характерний фокус на таких обов'язкових компонентах мережі, як актори, ресурси, якими ці актори володіють, а також наявність зв'язків між акторами. Політичні мережі можуть включати у себе не лише депутатів чи урядовців, що є найбільш очевидними акторами системи, але і групи інтересів, медіа, бізнес-структури. Ключовими показниками, на які звертають увагу науковці при дослідженні політичних мереж, є щільність мережі, що вказує силу зв'язків між акторами; центральність, що показує позицію окремих акторів у мережі відносно інших акторів; а також серединність, що відображає ступінь каналів інформації чи ресурсів, які проходять через члена мережі.

У ході дослідження було проаналізовано мережу політичних зв'язків депутатів трьох політичних фракцій у складі дев'ятого скликання Верховної Ради України, а саме фракцій «ОПОЗИЦІЙНА ПЛАТФОРМА - ЗА ЖИТТЯ», фракції політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», фракції політичної партії «ЄВРОПЕЙСЬКА СОЛІДАРІСТЬ». Насамперед варто зазначити, що на отриманій візуалізації політичних мереж можна чітко виокремити три кластери, на які розділені депутати, що є фракціями. Водночас «ЄС» та «Батьківщина» знаходяться на протилежних «полюсах» мережі із «ОПЗЖ», що вказує на поляризацію досліджуваної мережі.

Результати емпіричної частини дослідження, проаналізовані за допомогою програмного забезпечення Ucinet for Windows, дозволили перевірити кілька

гіпотез, сформульованих на основі наявних досліджень політичних мереж. Зокрема, вдалося підтвердити три із чотирьох сформульованих припущень. Так, фракції «Батьківщина» та «ЄС» є краще зв'язаними, аніж вони окремо із «ОПЗЖ», що означає наявність сильніших зв'язків між «тимошенківцями» та «порошенківцями», тобто депутати цих двох фракцій частіше виступають у співавторстві законопроектів. Для усіх трьох фракцій притаманна значна кластеризація, що означає, що зв'язки у внутрішньофракційній мережі є сильнішими у порівнянні із міжфракційними. Також було з'ясовано, що більшою центральністю володіють «довгожителі» порівняно із «новачками». Так, «довгожителі» складають 70% серед числа депутатів, що мають найкращу центральність (топ-20) у політичній мережі ВРУ серед представників усіх трьох фракцій. Крім цього, вдалося виявити вищий ступінь центральності у депутатів, що йшли «за списком» політичних партій, ніж у мажоритарників. Парламентарі-мажоритарники у всіх трьох фракціях переважно знаходяться на периферії досліджуваної мережі. Припущення про те, що законопроекти гуманітарного та соціального спрямування більшою мірою роз'єднують депутатів з усіх трьох фракцій, не знайшло підтвердження, адже його вдалось верифікувати лише частково. Саме сфера соціальної політики отримала найбільшу кількість депутатів-співавторів із різних фракцій, на противагу гуманітарній, законопроекти якої не знайшли підтримки у формі співавторства серед значної кількості депутатів.

Результати дослідження мережі міжфракційної взаємодії у Верховній Раді України IX скликання є практично корисними з низки причин. Так, інформація щодо найбільш центральних у мережі співавторства депутатів може слугувати підґрунтям для подальшого вивчення політичної еліти та її аналізу. Окрім цього, виявлені мережі взаємодії між депутатами фракцій «Батьківщина», «ЄС» та «ОПЗЖ» дають змогу зробити подальші припущення щодо перспективи формування ймовірних політичних груп у Верховній Раді. Наостанок, виявлення мереж взаємодії є критично значущим для їх порівняння із риторикою протягом передвиборчої боротьби. Зокрема, виявлення того, що

парламентарі більшою мірою орієнтовані на співпрацю, аніж на конфронтацію надає розуміння того, що передвиборча боротьба базується на маніпуляціях щодо виборців.

Список використаних джерел

- Арквіллі, Д., Ронфельдт, Д., & Іщенко, А. Ю. (2005). *Мережі та мережні війни: Майбутнє терору, злочинності та бойових дій*. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія»
- Барсукова С. Ю. (2001). Вынужденное доверие сетевого мира. *Полис. Политические исследования*, 2, 52-61.
- Богуславська, К. (2006). Мережевий підхід: причини виникнення, напрями дослідження мереж та їх типологізація. *Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. ІФ Кураса НАН України]*, (32), 402-414.
- Богуславська, К. (2007). Характеристика та інтерпретація параметрів політичних мереж для дослідження політичних акторів. *Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. ІФ Кураса НАН України]*, (36), 18-27.
- Вінникова, Н. А. (2013). Вплив політичних мереж на прийняття політико-управлінських рішень. *Стратегічні пріоритети*. 1(26), 38-42.
- Горбачик, А., Жулькевська О. (2006). Мережевий підхід до вивчення структури українського парламенту. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 3, 161–181.
- Костюченко Т. С. (2008). Політична еліта України: застосування мережевого підходу для аналізу зв'язків. *Наукові записки НаУКМА*, 83, 8-19.
- Костюченко, Т. С., & Нагорняк, К. М. (2013). Структура зв'язків між депутатами Верховної Ради України 6-го та 7-го скликань: порівняння мереж формування політики. *Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки*, (148), 38-44.

- Кравець, Р. (2019, 20 вересня). Бунт на кораблі. Як «Слуга народу» пішла проти волі Зеленського і Богдана. *УКРАЇНСЬКА ПРАВДА*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/09/20/7226863/>
- Кравець, Р., Романюк, Р. (2019, 5 грудня). «Солдати Зе» і «слуги Коломойського». Хто контролює фракцію Зеленського. *УКРАЇНСЬКА ПРАВДА*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/12/5/7233890/>
- Кужаєв, П. (2019, 10 березня). Юрій Бойко: Найголовніше зараз – уникнути будь-якого перевороту в країні. *112 UA*. Retrieved from <https://ua.112.ua/interview/yurii-boiko-naiholovnishe-zaraz--unyknuty-bud-iaкого-perevorotu-v-kraini-483266.html>
- Хоменко, С. (2019, 29 березня). «Мужики, я вас чую»: як Зеленський, Порошенко і Тимошенко виходять у народ. *BBC, Україна*. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47742036>
- Ситник, С. В. (2011). Мережева структура публічної політики та управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 5. Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=283>.
- Сморгунов, Л. В. (2002). *Современная сравнительная политология. Учебник*. Москва: Российская политическая энциклопедия.
- Ткаченко, А. В. (2011). Теоретико-концептуальний аналіз поняття «політичної мережі». *Наукові праці. Чорноморський держ. універ. імені Петра Могили*, 162(150), 69–72. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2011_162_150_15.
- Ткаченко, А. В. (2012). Сутність та види політичних мереж у контексті політичної взаємодії. *Наукові праці. Чорноморський держ. універ. імені Петра Могили*, 178(166), 91-95. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2012_178_166_23

- Borzel T. (1997). What's So Special about Policy Networks? An Exploration of the Concept and Its Usefulness in Studying European Governance. *European Integration online Papers (EIoP)*, 16(1).
- Börzel, T. (1998). Organizing Babylon - on the different conceptions of policy networks. *Public Administration*, 76(2), 253-273. DOI: 10.1111/1467-9299.00100
- Fowler, J. (2006). Legislative cosponsorship networks in the US House and Senate. *Social Networks*, 28(4), 454-465.
- Grossmann, M., & Dominguez, C. (2009). Party Coalitions and Interest Group Networks. *American Politics Research*, 37(5), 767-800.
- Kenis P., Raab J. (2003). What Do Policy Networks Do? *Conference on Democratic Network Governance*, 22-23 May. Copenhagen, Denmark.
- Kirkland, J., & Gross. (2014). Measurement and theory in legislative networks: The evolving topology of Congressional collaboration. *Social Networks*, 36(1), 97-109.
- Knoke D. (1993). *Networks as Political Glue: Explaining Public Policy-Making* /ed. by W. Wilson. *Sociology and the public agenda* (American Sociological Association presidential series 036456608). Newbury Park, Calif. [etc.]: Sage.
- Knoke, D. (1990). *Political networks: the structural perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Knoke, D. (2014). Policy networks. In Scott, J., & Carrington, P. J. *The SAGE handbook of social network analysis* (pp. 210-222). London: SAGE Publications Ltd. DOI: 10.4135/9781446294413.
- Knoke, D., & Kuklinski, J. (1982). *Network analysis*. Beverly Hills [etc.]: Sage Publications.

- Koger, G., Masket, S., & Noel, H. (2010). Cooperative Party Factions in American Politics. *American Politics Research*, 38(1), 33-53.
- Marsh, D., Rhodes, R. (1992). Policy Networks in British Government. Oxford: Clarendon Press.
- Rhodes R.A.W. (1996). The New Governance: Governing without Government. *Political Studies*, 44.
- Rhodes, R. A. W. (1997). *Understanding governance: policy networks, governance, reflexivity, and accountability*. Buckingham ; Philadelphia: Open University Press.
- Rhodes, R.A.W., Marsh, D. (1992). New directions in the study of policy networks. *European Journal of Political Research*, 21, 181-205. DOI:10.1111/j.1475-6765.1992.tb00294.x.
- Wasserman, S., & Faust, K. (1994). *Social Network Analysis: Methods and Applications* (Structural Analysis in the Social Sciences). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511815478.
- Wellman B. (1983). Network Analysis: Some Basic Principles. *Sociological Theory*, Vol. 1.